

Szilágyi György

A tolsztojánus Feinsilber (Róbert bácsi regénye)

1917 tavaszán már látótávolságba került az első világháború forradalmakba torkolló vége, az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlása.

*

Budapesten dühöng a nyomor. A Duna-partról rőzsényalábok alatt görnyedő nők és férfiak cipelik haza a „fővárosi rőzsseakció” ajándékát. A város szegényei a Cséry-féle szemétteltelepet, „Budapest Kaliforniáját” rohamozzák meg, hogy kikaparjanak maguknak vödörnyi kokszt a betonkeményre fagyott szemétdombok alól. A Központi Vásárcsarnok bejáratához már este odafekszenek az emberek, és dideregve várják a hajnalt, míg meg nem nyitják az ajtókat és megjön a kenyér.

Minden együtt van ahhoz, hogy színre lépjen a város különös figurája, Róbert bácsi, akinek fogalomná vált nevét generációk őrizték meg emlékezetükben, s akiről kötetnyi cikk jelent meg a következő világháború kitöréséig.

Apostol vagy szélhámos? – tették fel a kérdést a lapok, de egyértelmű választ egyik sem tudott adni. „A városnak ez a ritka jó bolondja” – a Budapesti Hírlap nevezte őt így –, állandó témája volt a sajtónak. Tollhegyre tűzték, boncolgatták, ízekre szedték, ami érthető, mivel tevékenysége alkalmat adott Budapest munkás- és értelmiségi nyomorának bemutatására.

Kutatómunkám során sikerült felderítenem Róbert bácsi elő- és utóéletét, mielőtt azonban kiteríteném a magam kártyáit, a tárgyilagosság megköveteli, hogy úgy mutassam be őt, ahogy a „köztudatban élt”. Ezért előljáróban lényeges részleteket idézek két hetilapunk cikkéből:

„...a húszas években mindenki ismerte Budapesten. A villamosok megálltak, ha Róbert bácsi intett nekik – hadd kászálódjék fel az öregúr, a szegények jótevője. A lapokban dicsőítették, a szegények áldották a nevét – ő volt az, aki ingyenkonyháján, a Kálvin téren, a Kálvária téren, a Haller téri szegénypiacon, az Almássy téren ingyenebédet osztott az éhezőknek... S egyszer csak, amikor már egy évtizede működtek Róbert bácsi konyhái és neve fogalomná vált, becsapott a bomba. Kiderült, hogy a sonkákat, a szalámikat és egyéb csemegéket, amiket Róbert bácsi mázsaszámra káromkodott össze, és a finom ruhákat, amelyeket goromba szóval követelt ki a gazdagoktól a szegényeinek, a szegények sohasem látták. Mint ahogy az összegyűjtött pénzek nagy részét is elsikkasztotta Róbert bácsi, a nyomor vámszedője, aki az éhezőkön keresett pénzből Bécsben két házat vásárolt... Gyorsan elsimították az ügyet. A rendőrség megállapította, hogy a szélhámos bécsi vagyonát nem áll módjában elkobozni. S villámgyorsan kisütötték azt is, hogy nem magyar állampolgár, tehát nem szabad ellene eljárást folytatni, hanem ki kell utasítani az országból.”

A következő cikkrészlet sem tartalmaz új elemeket:

„Ez a jó lélek szüntelenül gyűjtéseket rendezett, s nagy hírverés közepette osztogatta a nyomorultaknak jótékonyági akciója híg levesét. Amíg egy szép napon kiderült, hogy a „meleg szívű” Róbert bácsi, a szegények jótevője, a nyomor enyhítője, közönséges szélhámos. Az összegyűjtött pénz jó részét elsikkasztotta és külföldre sította. S mert – rejtélyes úton-módon – török állampolgársági papírok voltak a zsebében és Horthy-Magyarország nem akarta elrontani viszonyát azzal az országgal, mégsem csukták le, hanem egyszerűen kiutasították. Vagyis:

mehetett a nyomorultak bőrén szerzett vagyona után.”

Nem áll szándékomban Róbert bácsit földre szállt angyalnak feltüntetni. Már csak azért sem, mert nem hiszek az angyalokban, de az ördögökben sem... Néhány megjegyzés azért kikívánczozik belőlem.

Serdülőkorom idején Róbert bácsi már Bécsben élt. Népkonyhák azonban – a Székesfőváros kezelésében – továbbra is működtek Budapesten. Nem beszélve a különböző egyházak hasonló jellegű karitatív tevékenységéről. Családi szegénységünk miatt a háború éveiben magam is belekóstoltam az ingyenlevesbe, 1945 után pedig az egyik „demokratikus népkonyha” törzsvendége voltam. Elárulom, a kettő között lényeges különbséget nem tapasztaltam. A népkonyhák éttrendje az egész világon – már ahol szükség van ilyenekre – azonos színvonalon mozog. Az arra rászorulóknak sehol sem raknak „sonkákat, szalámikat és egyéb csemegéket”. Aki népkonyhára jár, nem is számít ilyesmire. Meleg leves, egy tányér főzelék, olykor egy szelet hús, hozzá egy karéj kenyér – ennél többre szegény itt nem vágyik. Fontos, hogy ingyen adják. Az éhes embert az sem érdekli különösebben, mi a neve a jótévőnek: Róbert bácsinak vagy Mariska néninek hívják, s az is közömbös számára, mely szervezet vagy intézmény áll a tányérjába lötytyintett lebbencsleves mögött.

Cseppet sem lágyulok el a meghatottságtól, ha visszagondolok ifjúságom ingyenkonyháira, ám azt sem tagadhatom, hogy az adott körülmények között jóval többet jelentettek a semminél. Az idézett cikkekből egy dolog derül ki: a már középkorú Róbert bácsi a húszas évek első felében kezdte meg „áldásos” tevékenységét a pesti köztereken. Ki volt ez az ember, honnan jött, mit csinált azelőtt? Erre eddig egyetlen cikk sem tudott választ adni. Legkevesbé az újságírók hibáztathatók azért, hogy Róbert bácsi előéletéről a szó szoros értelmében nem tudtak semmit. Ha ismerték volna múltját és családi körülményeit, sok mindennel vádolhatták volna, csak azzal nem, hogy ingyenkonyháiból gazdagodott meg. Annál az egyszerű oknál fogva, mert eredetileg is gazdag volt! No, igen, tegyük fel, hogy így van, mondhatja a jóhiszemű olvasó, de akkor miért adta fejét a szegények istápolására? Hiszen találhatott volna magának kellemesebb időtöltést is annál, hogy sajátkezűleg mérjen krumplilevest a munkanélküliek bádogtányérjába. Ha pedig mégis ezt tette – és ezt tette –, akkor nem úgy vetődik fel a kérdés, mint a húszas években: apostol vagy szélhámos?, hanem így: apostol vagy bolond? Erre szeretnék a következőkben válaszolni.

A történet a XIX. században kezdődik, amikor Jemenben fellángolnak a zsidók életét veszélyeztető támadások. Egy jemeni zsidó család Jaffába menekül. A csónakban, mellyel a Jaffába induló gőzhajóhoz eveznek, a család tizenkét éves lánya (!), akinek férje akkor tölti be tizenharmadik évét (!), fiúgyermeket szül. Az újszülöttet Róbertnek nevezik el, belőle lesz évtizedekkel később az az öregúr, akinek intésére a nyílt pályán megállnak majd a pesti villamosok. „Rejtélyes úton-módon” szerzett török állampolgársága így már nem is olyan rejtélyes, mivel családjának szülőföldje, Jemen, 1517-től 1918-ig török uralom alatt állt... Az ugyancsak török fennhatóságú Jaffából a család, a nagyszülőkkel együtt – akik, miként a jemeni zsidók többsége, kitűnő arany- és ezüstművesek –, Hollandiába megy, mivel már korábban összeköttetésben állt amszterdami gyémántkereskedő körökkel. Ott veszik fel a foglalkozásuknak megfelelő új családi nevüket. Az atya családja a Feinsilber, az anya családja a Feingold nevet. Így lesz a kisfiúból Feinsilber Róbert. A romantikus körülmények között született fiúcska édesapja három év múlva meghal. Az anya ismét férjhez megy, a kis Róbertet azonban teljesen elkülöníti pajtásaitól. Nevelőjével külön házában helyezi el, ahol szigorúan vallásos nevelésben részesül.

Felserdülése után Feinsilber Róbert, gazdag szülei támogatásával beutazza a világot.

Barangolásai során eljut Oroszországba, ahol sikerül Tolsztoj környezetébe jutnia, akinek tanai iránt különös vonzalmat érez. Tolsztojjal való találkozása eldönti sorsát. A „Jasznaja Poljana-i próféta” sugárzó egyénisége mély hatást gyakorol a jómódú fiatalemberre. Nemcsak európai öltözetétől szabadul meg (haláláig orosz inget, „rubaskát” visel), hanem áthágja hitének korlátait is: meggyőződéses tolsztojánus lesz! Ettől kezdve életét a szegények istápolásának szenteli. Tegyük hozzá: volt miből. Akkori vagyonát – hozzávetőleg nyolcmillió márkát – lassanként szétosztja közöttük.

Az első vonattal, amely Szibériába indul, útra kel, és harmadfél évet tölt úton, hogy a száműzötteknek és foglyoknak rokonaik küldeményét közvetítse. A nagy éhínség idején segítségére van Tolsztojnak, aki „Feltámadás” című regényében állítólag róla mintázta meg azt az angol férfit, aki a fogolytranszportokkal utazik és bibliákat osztogat a fegyenceknek. Az 1914-ben kirobbant első világháborút egyenesen „neki csinálták”... Különösen a Szibériába került magyar hadifoglyok keltik fel érdeklődését. Széles körű oroszországi kapcsolatait felhasználva kutatásokat folytat eltűntnek nyilvánított magyar katonák után. Ezt támasztja alá B. László Olivér esete, aki másodéves egyetemi hallgatóként kerül az orosz frontra. A fiatalember 1916. július 6-án Lucknál hadifogságba esik. Három és fél évet tölt Szibériában, onnan Harbinba veti a sorsa, majd kalandos körülmények között átszökik Kínába, és Sanghajban telepedik le. B. László Olivér helyzetéről Harbinból elsőként báró Budberg számol be hosszú levelében az akkor már Budapesten tartózkodó Feinsilber Róbertnek, akinek nevét az idő tájt Szibériában jobban ismerték, mint nálunk. Megkockáztatom, hogy Róbert bácsit ehhez hasonló emberbaráti küldetés vezérelte Magyarországra az első világháború második esztendejében. A személyére vonatkozó első hazai adat Bányai Jenő „Fejezetek a magyarországi »Baptisták Árvaháza« történetéből című dolgozatából származik:

„A Baptista Hitközség 1916 őszén vagy 1917 kora tavaszán Feinsilber Róberttől árvaház céljára megvásárolta az I. ker. Torbágyi út 14. sz. alatti kb. 3 holdas gyümölcsösét a rajta álló két ingatlannal együtt. Majd a fővárosba telepített árvaházat 1924-ig e helyen működtette. Róbert bácsi a Torbágyi úti ingatlanon adott otthont olyan öngyilkos nőknek, akiket csak a gyors orvosi beavatkozás mentett meg az élet számára. Az adásvételi szerződés szerint átmeneti időre a kisebbik épületben továbbra is ott maradhattak Róbert bácsi gondozottjai. Ez a „társbérlet” kb. 1919 telén szűnt meg.”

A többit tudjuk. Azt már kevésbé, hogy az ingyenkonyhák mellett volt egy másik „jövedelmező” foglalkozása: éveken át „lebeszélő” irodát tartott fenn öngyilkosjelöltek számára. Később naponta sorra járta a kórházakat, meglátogatta az életuntakat, anyagi segítséget nyújtott nekik, munkát keresett számukra.

Egy pesti újságíró – valamennyi között a legtárgyilagosabb – megírta:

„...1945 tavaszán orosz inget viselő, furcsa külsejű, szakállas ember kopogtatott be Bécsben, a Rossauer gasse 3-as számú ház egyik lakásába. A főbérletlő, egy kiadóvállalat vezetőnöje nyitott ajtót. Az aggastyán az albérletben lakó barátját kereste. – Vidékre költözött – felelt az asszony. Az öregember keserves sírásra fakadt, és elmondta, hogy minden reménye szertefoszlott. Most érkezett meneküléséből, hajléktalan, és a barátjánál szeretett volna aludni.” A „furcsa külsejű szakállas ember” Róbert bácsi volt, aki végül is beköltözött a megüresedett albérleti szobába, és ott maradt tizenkét évig.

Volt hát ideje elmesélnie lakásadónőjének, miként sikerült élve megmenekülnie a náci pokolból. Kevés a valószínűsége annak, hogy a Gestapo méltányolta volna egy tolsztojánus zsidó szociális munkásságát. Talán török állampolgárságának köszönhetette, hogy túlélte a második világháborút. Az, hogy hol és hogyan, már örök rejtély marad.

Az ötvenes években az újságíró meglátogatta őt bécsi otthonában, és feltette neki a kérdést: „Mi igaz abból, hogy milliókat szerzett a jótékonyági üzleten? Róbert bácsi dühösen tiltakozott: „Rágalom! Én azelőtt is gazdag ember voltam, és a sajátomból is sokat adakoztam. Édesapám milliomos volt Konstantinápolyban.”

Néhány hónap múlva elhatalmasodott rajta az elmebaj. A steinhofi tébolydában hunyt el 92 éves korában.

Apostol volt, szélhámos vagy bolond? Akinek enni adott, annak édes mindegy...

forrás. REMÉNY online zsidó kulturális folyóirat